

Spremna beseda

Vizija svetovnega etosa si počasi toda vztrajno utira pot v najširše plasti kulturnega življenja. Od njenih začetkov v 90. letih prejšnjega stoletja, ko ji je s prezirljivo gesto obrnil hrbet prevladujoči del tako filozofov kot teologov, pa do danes, ko si je pričela ne le pridobivati domovinsko pravico v akademskem svetu, temveč je - kar je še pomembneje - hkrati postala spoštovana vrednostna paradigma v znanstvenem, političnem in javnem življenju na vseh kontinentih, je opravila 20-letno pot zorenja. Ta je bila, kot bi verjetno pritrdil njen idejni oče in neutrudni promotor Hans Küng, vse prej kot lahka in enosmerna. Neredko je bila posuta z grobimi strokovnimi diskvalifikacijami in ignoranco najvišjih cerkvenih struktur, splošne strokovne javnosti in tudi s številnimi dvomi avtorja samega. Toda zdi se, da je prvi, najbolj negotovi del poti, na kateri se je ideja svetovnega etosa borila za svoj obstoj in priznanje, zdaj vendarle uspešno opravljen. Pričenja se drugi, ključni del, ki bo še pomembnejši in verjetno tudi težji od prvega. Svetovni etos naj bi od besede sčasoma prešel k dejanjem; etična vizija človeštva, ki je od samega začetka želela biti globalna, povezovalna, medkulturna, skratka svetovna, stopa na pot dolgotrajnega procesa uresničevanja.

Ali bo obdobje zelene implementacije ideje svetovnega etosa vsaj približno tako uspešno kot je bilo prvo obdobje njenega

teoretskega uveljavljanja, bo v veliki meri odvisno od tega, kakšna je resnična praktična moč te ideje, oziroma še natančneje, ali ta ideja, tako kot je zasnovana, v sebi premore zadostno moč za to, da postane dejanje. Četudi proces udejanjanja etosa in humanizacije sveta ne bi potekal po pričakovanjih, to še ne bi pomenilo, da je treba idejo svetovnega etosa zavreči. Ne, proces udejanjanja je praviloma vedno tudi nadaljevanje zorenja ideje same, je poglobljajoče gibanje njenega pojma. Vse pa ne bo odvisno samo od tega, kako prepričljiva in smiselna je ideja sama; tudi zunanji, zlasti globalni politični in gospodarski dejavniki bodo pri tem nujno igrali pomembno vlogo. Zato je vizija svetovnega etosa, kot je vedno znova poudarjal Küng, projekt, ki se lahko uresničuje le, če hkrati poteka tako na subjektivni ravni spreminjanja zavesti kot tudi na objektivni ravni vseh relevantnih družbenih struktur.

Kot znamenje, izpričevalo in hkratno vodilo novega obdobja v zorenju svetovnega etosa je pred nami zadnje delo Hansa Künga z naslovom *Priročnik svetovni etos – Vizija in njeno uresničevanje*, ki ga v slovenskem jeziku dobivamo skoraj sočasno z izidom nemške originalne verzije. Po letu 2000, ko smo v knjižni obliki dobili prvo Küngovo delo, ki pod naslovom *Svetovni etos* združuje dva temeljna teksta iz zgodnjega in srednjega obdobja zorenja globalne etične vizije, smo zdaj priča izidu druge Küngove knjige v slovenskem jeziku. *Priročnik svetovni etos* kot trenutno zadnje in najbolj aktualno avtorjevo delo po eni strani predstavlja strnjen presek in prečiščen povzetek ideje svetovnega etosa, po drugi strani pa prinaša kot novost razreševanje številnih nesporazumov, ki jih je ta ideja tako ali drugače sprožala, z

bogatimi osebnimi izkušnjami obarvana utemeljevanja svetovnega etosa na pragmatični (športni), filozofski, kulturno-antropološki, politični, pravni, fiziološko-psihološki in religiozni ravni ter izrazito angažirane prikaze njegovega udejanjanja na političnem, gospodarskem, pedagoškem, institucionalnem in celo glasbeno-umetniškem področju. Če ob tem omenimo še izbor najpomembnejših dokumentov svetovnega etosa, ki so bili na različnih ravneh sprejeti v zadnjih 20-ih letih, in praktični prikaz institucionalnega in neinstitucionalnega delovanja projekta svetovni etos v Nemčiji, po svetu in s priloženim manifestom *Gibanja svetovni etos Slovenija* tudi pri nas, lahko z gotovostjo trdimo, da imamo pred seboj doslej najbolj celovito in sistematično predstavitev vizije svetovnega etosa, ki po svoji univerzalnosti daleč presega vse znane etične koncepte doslej ter hkrati s preprostim in prepričljivim jezikom nagovarja najširši krog javnosti. Z vzornim učbeniškim karakterjem izdanega *Priročnika* svetovni etos še nikoli ni bil tako 'pri roki' kot tokrat. S svojo aktualno vsebino in propedevtično zasnovo se zdi nepogrešljiv ne le za šole in podjetja, za politične, kulturne, znanstvene in civilno-družbene ustanove, za športne klube in rekreativna združenja, temveč za vsak dom.

Tudi sam trenutek izida knjige bi skorajda ne mogel biti boljši. Živimo v času večdimenzionalne globalne krize, ki ni le politična, gospodarska, finančna, ekološka, temveč je hkrati in predvsem tudi vrednostna oz. moralna kriza. Kajti vsako posamezno krizno področje ima, kot zapiše Küng, »etično dimenzijo«. Vsi poskusi reševanja krize ostajajo nujno nezadostni, če ne potekajo hkrati tudi »na ravni etosa, notranje drže vpletenih akterjev in nosilcev odločanj,

spreminjanja zavesti in vnovične osmislitve odgovornosti ter elementarnih etičnih standardov.«^{*} Ob tem Küng, čeprav je zapriseženi kristjan in eden največjih živečih katoliških teologov, vedno znova poudarja, da svetovnega etosa ni mogoče reducirati na to ali ono moralnost te ali one religiozne ali sekularne tradicije. Svetovni etos je pra-etos elementarne človečnosti, ki je skupen vsem religioznim in posvetnim moralnim naukom ali sistemom ter je kot tak nevtralen in hkrati povezovalen glede notranjih in zunanjih razlik pogosto zelo heterogenih religioznih in sekularnih moral. V tem smislu je svetovni etos »vodilna ideja pri polaganju temeljev pluralne in pogosto multikulturene skupnosti«, ki hkrati upošteva neizpodbitno dejstvo, da so posamezni etični principi, vrednote in norme različno kontekstualno zakoreninjeni in utemeljeni. Še toliko bolj zato velja njegovo opozorilo, da svetovni etos »nikakor ni omejen na eno samo ekskluzivno religiozno opcijo. Dosti prej svetovni etos predstavlja inkluzivno razumljeni apel samozadolžitve na ravni etičnih vrednot in norm, ki se obrača tako na verujoče kot neverujoče, na religiozne in nereligiozne ljudi.«

Vse to kaže na izrazito širino, večplastnost in kompleksnost ideje svetovnega etosa, ki ji znotraj svetovne zgodovine etičnih teorij prazaprov ni para. Pri tem je samoumevno, tudi za Künga osebno, da tako celovito in pluriperspektivistično

* Vsi citati, ki jih navajam v *Spremni besedi*, se nanašajo na originalno verzijo *Handbuch Weltethos – Eine Vision und ihre Umsetzung* in ne na uradni slovenski prevod istega dela, ki v času pisanja spremne besede še ni obstajal. Bralke in bralce zato opozarjam, da prevedeni citati iz *Spremne besede* verjetno ne bodo povsem identični z uradnim slovenskem prevodom Priročnika.

zastavljeni projekt s stališča teoretske doslednosti, argumentativne trdnosti in splošne prepričljivosti ni in ne more biti brez vrzeli in takšnih ali drugačnih slabosti. Svetovni etos ni nekakšna instant etična teorija, ki jo je treba zgolj odmerjeno zaužiti in že bo svet zasijal v luči rajske simbioze, ni »razrešitev vseh problemov v smislu recepta.« Vsekakor pa je, zapiše Küng, »učinkovit poskus odgovora, kako v krizah globalnega sveta ponuditi etični orientacijski okvir (po svetu in doma) in neke vrste moralni kompas, na katerega se lahko zanesemo znotraj vseh življenjskih področij«. Svetovni etos kot orientacijski vrednostni okvir in moralni kompas vesti torej ni nek nov celostni moralni nauk, ki naj nadomesti obstoječe religiozne in sekularne morale, temveč je »notranje *nравно prepričanje in celostna drža*, je zadolžitev človeka posameznim zavezujočim *vrednotam*, neizpodbitnim *merilom* in osebnim *temeljnim držam oz. vrlinam*«, ki jih lahko najdemo znotraj vseh religioznih in sekularnih tradicij. Küng pri tem vedno znova upravičeno izpostavlja dva temeljna in hkrati univerzalna principa svetovnega etosa: humanost in zlato pravilo.

Samo upamo lahko, da bo *Priročnik svetovni etos* produktivno posegel tudi v slovenski kulturni prostor, še zlasti v žal še vedno aktualni in celo poglobljajoči se ideološki boj, ter pri tem navdihniti sprte strani, da stopijo v smer konstruktivne dialošкости in vzajemnega spoštovanja. Ta boj in vzajemno nezaupanje sprtih strani pa ni samo, kot se pogosto misli, tipično slovenski fenomen, temveč je bistveno širšega značaja, je vseevropski. Prav zato tudi Küng terja, da moramo prerasti tradicionalne okope »konzervativci proti liberalom, klerikalci proti laicistom, propagandisti

predmoderne 'krščanske' Evrope proti apologetom povsem sekularne Evrope« ter pričeti z oblikovanjem »etične koalicije med religioznimi in nereligioznimi ljudmi«, ki jo razume kot »družbeno- in svetovno-politično nujnost«. Zlasti pri nas, kjer so te delitve že dosegle tisto raven patološke zastrupljenosti, ki že dlje časa izpodjeda temelje nadaljnega duhovnega razvoja, slabi ustvarjalne moči na vseh področjih in pogloblja malodušje in brezvoljnost, bi se morale vse sprte strani zavedati, da je vsaka iz-postavitve tega ali onega bloka mogoča samo na račun za-postavitve nasprotnega, s čimer se nujno vzpostavlja diskriminatorni vrednostni prostor in znotraj njega široko odpiranje poti možnemu nasilju. Ker je vsako izpostavljanje hkrati in vedno tudi zapostavljanje, ker vsako povzdigovanje kot svojo hrbtno plat s seboj prinaša tudi poniževanje, na ta način samodejno izginjajo pogoji za možnosti nečesa skupnega in povezovalnega ter z njimi tista temeljna človečnost, ki znotraj vizije svetovnega etosa edina zmore preraščati delitve in vzpostavljati pogoje miru. Povezovanje moderne družbe, tako Küng, zato ni možno »skozi religiozni fundamentalizem, toda prav tako ne skozi poljubnostni pluralizem, temveč zgolj skozi zavezujoč in povezujoč etos«, »temelječ na družbenem temeljnem konsenzu glede skupnih vrednot, meril in drž, ki povezuje avtonomno samouresničevanje in solidarno naravnano odgovornost.« Rečeno se nanaša na vse sfere javnega in zasebnega življenja, zato potencialno ne nagovarja samo specifično slovensko svetovnonazorsko razklanost, temveč hkrati ponuja tudi osnovne smernice za vrednostno prenovo na moralno tako shiranih področjih, kot so pri nas politika, gospodarstvo in tudi mediji.

Zlasti glede za marsikoga nejasnega razmerja med politiko, gospodarstvom in etiko kaže vedno znova in skupaj s Künгом opozarjati na naslednji temeljni, a redko upoštevani pravili: Primat politike nasproti gospodarstvu in *primat etosa* nasproti politiki in gospodarstvu. Etos mora vselej biti temelj in izhodišče vsakega razmerja, tako političnega, gospodarskega, umetniškega, športnega ali povsem osebnega; v nasprotnem primeru se podajamo na povsem nepredvidljivo pot, polno nerešljivih zapletov, na kateri je zanesljivo mogoče predvideti le njen bolj ali manj nesrečni konec. Je to res tako težko razumeti?

Tako kot za skupne ekonomske prostore velja, da za svojo uspešnost in preživetje nujno potrebujejo skupno valuto in njeno enotno regulativo, tako v enaki meri in s podobnimi razlogi tudi za nastajajočo globalno kulturo velja, da za svoj kulturni obstoj, ki naj bo vreden tega imena, nujno potrebuje skupno duhovno valuto, skupne etične temelje, skratka, potrebuje svetovni etos. Slednji ne ukinja lokalnih kulturnih razlik, kot se nekateri neupravičeno boje, nasprotno, svetovni etos namreč ni nič več, a tudi nič manj kot njihovo skupno *vrednostno gnojilo*, ki naj spodbudi in pospeši, da razlike ne le zacvetijo in se razrastejo v buhtečo polnost in barvitost svojih lastnih posebnosti, temveč da pri tem hkrati tudi v svoji nezamenljivosti oblikujejo enotni šopek življenjskega sožitja. Tako kot za vsako lokalno tudi za nastajajočo globalno kulturo mora veljati, da za svoj obstoj potrebuje vrednostno vezivo, ki mora biti dovolj univerzalno, da lahko omogoča vzajemno spodbujajoče, poglobljajoče in dialoško naravnano sobivanje razlik. Takšno vezivo pa je lahko samo nekaj elementarno etičnega. Če bo to vezivo, tako kot doslej, še

naprej le denar, potem globalna in skupaj z njo tudi lokalne kulture nimajo nikakršnih možnosti za humano prihodnost, morda tudi ne realnih možnosti za golo preživetje.

Za etos, ki naj bi zadostil tako visokim pričakovanjem, pa nikakor ne zadošča, da je zgolj formalni konglomerat med seboj podobnih etičnih norm, principov in smernic iz vseh religioznih in nereligioznih tradicij. To zelo dobro ve tudi Küng, zato čedalje pogosteje opozarja, da brez spremembe zavesti in nanjo vezanih prepričanj ne bo šlo, kajti etos, ki naj učinkuje, ne more biti in ostati samo nekaj pojmovnega in abstraktnega; za uresničitev njegove vizije nikakor ne zadostuje, da je vsa njegova resničnost v tem, da je zgolj neko pravilo, norma ali princip. Teh imamo že od nekdaj dovolj, pa nam kljub temu ni uspelo zgraditi humane družbe, s katero bi lahko bila večina zadovoljna. Zato morata biti struktura in nagovorljivost etosa bolj celostna: pojmovna, toda tudi doživeto občutena in volitivna. Ne po naključju si je prav zato Küng močno prizadeval, da bi ideja svetovnega etosa vstopila tudi v čutni prostor umetnosti, kajti bistveno je, da etos ne nagovarja samo glave, »temveč tudi srce in čustva«. Kot lahko beremo v *Priročniku*, je ideja svetovnega etosa doživela svojo glasbeno predelavo ter 13. oktobra 2011 tudi že prazizvedbo pred svetovno javnostjo. Pod taktirko znamenitega dirigenta Simona Rattleja so nič manj slavni Berlinski filharmoniki v sodelovanju z mešanim in otroškim zborom izvedli kompozicijo Jonathana Harveyja Svetovni etos, za katero je libreto prispeval prav Hans Küng. Libreto, v celoti povzet v *Priročniku*, v šestih stavkih predstavlja temeljne etične norme iz vseh svetovnih religij: človečnost (Konfucij), zlato pravilo (Mojzes), nenasilje (hindujski

bogovi), pravičnost (Mohamed), resnicoljubnost (Buda) in partnerstvo (Jezus).

Morda prav glasbena predelava svetovnega etosa najbolj nazorno kaže njegovo idealno podobo iskane simfonije globalnega duha, znotraj katere se nizki toni zamaknjene potopljenosti v svetost življenja skupaj z visokimi toni entuziastičnega potrjevanja in dejavne predanosti življenju v vsej njegovi notranji polifoniji barv, zvokov in raznoterih oblik zlivajo v veličastno sozvočje uresničene človečnosti.

Priročnik svetovni etos je izrazito širokopotezno zastavljena etična kompozicija, napisana v preprostem, angažiranem, nagovorljivem in vsakomur razumljivem jeziku ter namenjena najširšemu krogu bralcev: politikom, gospodarstvenikom, umetnikom, športnikom ter vsem učenim in malo manj učenim glavam. Samo želimo si lahko, da bi v svetu in pri nas služil kot libreto in smerokaz uresničevanja etične vizije človečnosti kot globalne vrednostne simfonije.

Borut Ošlaj

(Priročnik svetovni etos, Vizija in njena uresničitev, H. Kűng)

